

Venäjän talous, Lucky Luciano ja Vladimir Putin

SIMO MANNILA

Iikka Korhosen ja Laura Solanگون toimittama Pekka Sutelan 60-vuotisjuhlakirja on monella tavalla merkittävä teos. Se on juhlakirjaksi poikkeavan ohut, mutta sisältö on tiukkaa asiaa, kirjoittajat ovat alansa huippuja ja panneet teksteihin parastaan. Venäjän arkielämästä kiinnostuneelle artikkelit avaavat jännittäviä perspektiivejä kansainvälisen rahapolitiikan vaikutuksiin sekä vallan ja talouden institutionaalsiin kytköksiin. Mielestäni Venäjän yhteiskunnan tai politiikan tutkijat eivät tule toimeen ilman tätä kirjaa – sitä kannattaa lukea muidenkin kuin taloustieteilijöiden niin Suomessa kuin Suomen rajojen ulkopuolella.

Anders Åslund käy kirjan ensimmäisessä artikkelissa läpi vuoden 1998 elokuun finanssikriisin taustan ja seuraukset. Tapahtumille, jotka ulkomaisille tahoille jäivät parhaiten mieleen devalvaationa, vaikka tapahtui paljon muutakin, ja niille on esitetty selityksiä jopa liiaksi. Åslundin mukaan neljä tärkeintä syytä olivat valtiontalouden alijäämä, laaja vaihdantatalous, spekulatiivisten sijoitusten virtaaminen maahan ja rahan arvo. Åslundin mielestä vuosien 2008–2010 globaalin finanssikriisin tärkeimpiä opetuksia on, että kriisin hyvä hoitaminen edistää taloudellista kasvua: oikealla politiikalla ei vain selvitä kuiville, vaan päästään kriisiä edeltänyttä paremmalle kasvu-uralle. Kirjoittaja lainaa varoittavasti kuitenkin

Rudiger Dornbuschia, joka toteaa, että finanssikriisi alkaa yleensä myöhemmin kuin ajatellaan, mutta kun tilanne on sitten käsillä, se kehittyy nopeammin kuin voisi kuvitella. Näin kävi Venäjälläkin vuonna 1998.

Tärkeimmäksi kriisin aiheuttajaksi Åslund on nähnyt valtiontalouden alijäämän, joka 1990-luvulla oli 8–9 prosenttia bruttokansantuotteesta. Hän viittaa Sutelan tietoihin siitä, että veronkanto ei ollut niin epäonnistunutta kuin kuvitellaan, vaan ongelmana olivat julkisen talouden liian suuret menot. Niitä aiheuttivat erityisesti yritystuet, joiden osuuden vuonna 1998 on arvioitu olleen peräti 16 prosenttia maan bruttokansantuotteesta. Samaan aikaan kun suuri osa julkisen sektorin tuloista jäi alueille ja upposi saman tien yritystukiin, keskushallinnon tehtäväksi jäi huolehtia valtion velasta, joka oli luonteeltaan lyhytaikaista ja kasvoi nopeasti. Tässä olisivat jo riittävät kriisin ainekset koossa. Maassa vallitsi lisäksi laaja vaihdantatalous, joka ei johtunut rahamäärän vähäisyydestä vaan siitä, että markkinoilla oli kannustimet käyttää luontaismuotoista vaihdantaa. Se antoi esimerkiksi mahdollisuuden kiertää verot, mikä vinoutti rahapolitiikkaa. Venäjälle virtasi 1990-luvun puolivälin jälkeen poikkeuksellinen määrä kansainvälistä rahaa, osakemarkkinat kasvoivat puolesatoista vuodessa kuusinkertai-

Iikka Korhonen & Laura Solanko (toim.)
From Soviet Plans to Russian Reality
WSOYPro, 2010

siksi, ja sijoitukset julkisen vallan obligaatioihin kasvoivat vielä enemmän. Tämä kasinokupla johti myös siihen, ettei ollut tarvetta veronkannon kehittämiseen tai yritystukien vähentämiseen, koska rahaa tuntui riittävän. Venäläinen pääoma virtasi ulos, koska yritysten toimintaympäristö oli heikko: maahan tullut raha oli ulkomaista ja spekulatiivista, ja pää tuli vihdoin vetävän käteen vuonna 1998.

Åslundin mukaan Joseph Stieglitzin ja monien muiden näkemys siitä, että rupla oli yliarvostettu ennen devalvaatiota, ei pidä paikkaansa, finanssikriisin syynä olivat pikemmin ylisuuriksi paisuneet ja hallitsemattomat rahaliikkeet. Vastoin yleistä olettamusta tässä rahamylyssä IMF:n merkitys oli suhteellisen vähäinen: IMF ei ollut merkittävä toimija, koska venäläiset eivät täyttäneet IMF:n lainaehdotuksia. Tämä ei heittä kiinnostanut, koska rahaa sai muutenkin markkinoilta helposti.

Vuonna 1998 finanssikriisi ratkesi, kun devalvoitiin, jätettiin kotimaisia lainoja maksamatta ja pysäytettiin kansainvälisten velvoitteiden maksaminen 90 päivän ajaksi. Tämän tuloksena noin puolet Venäjän pankeista putosi markkinoilta, mikä tervehdytti taloutta. Jev-

geni Primakovin hallitus leik-
kasi merkittävästi yritystukia ja
myös eri etuuksia. Luotiin lain-
säädäntö, joka edellytti rahata-
loutta vaihdannan sijaan, ja yri-
tysten keskinäisessä kaupassa
vaihdannan osuus aleni 54 pro-
sentista (1998) syksyyn 2001
mennessä 14 prosenttiin. Suur-
yritysten veronkantoa tehostet-
tiin, ja valtiontalouden hallinta
keskitettiin alueilta liittovaltion
tasolle. Tämän prosessin tulok-
sena kuvernöörin ja monien
oligarkkien valta väheni, ja sa-
maan aikaan kommunistit pää-
tyivät vasta ensi kerran poliitti-
seen marginaaliin. Toisaalta ko-
timarkkinatuotanto ja energi-
an vienti saivat toimista tukea.
Taloudessa ja politiikassa tulok-
set – niin hyvät kuin huonot –
ovat tänään nähtävissä. Åslund
siis katsoo vallan keskittämi-
sen alueilta Moskovaan myön-
teiseksi tai välttämättömäksi ta-
pahtumaksi. Alueiden suurem-
man itsemääräämisoikeuden tu-
kijat eivät liene aina olleet peril-
lä siitä epäpyhästä liitosta, joka
1990-luvulla alueilla vallitsi ta-
louden ja politiikan johtomies-
ten, oligarkkien ja kuvernöörin
välillä.

Jouko Rautava analysoi juh-
lakirja-artikkelissaan makrota-
loudellisten mallien kykyä en-
nustaa öljyn hinnan vaihtelui-
den vaikutusta koko talouteen.
Hänen mukaansa mallit aliar-
vioivat näitä vaikutuksia: ta-
loustieteen tulee kehittää mal-
litusta edelleen, jotta se, kuin-
ka vaikutukset todella muodos-
tuvat, ymmärrettäisiin parem-
min. Masaaki Kuboniwa selvit-
telee Venäjän talouden tuotta-
vuutta Cobb-Douglasin tuotan-
tofunktion avulla. Tulosten mu-
kaan tuottavuus on viime vuo-
sina kasvanut, kuten on syytä-
kin. Maan köyhyyden tärkeim-

mäksi syyksihän Maailman-
pankki ja venäläisistä kirjoitta-
jista mm. Vladislav Inozemtsev
on todennut heikon tuottavuus-
den. Iikka Korhonen käsitte-
lee juhlakirja-artikkelissaan Ve-
näjän rahapolitiikkaa ja vaihto-
ehtoja ruplan sisäisen ja ulkoi-
sen arvon sopeuttamismekanis-
mien, etupäässä devalvaation ja
inflaation välillä.

Padma Desain artikkelis-
sa vuoden 2008 finanssikriisistä
ja sen hoidosta on kiinnostavia
taustatietoja tapahtuneesta.
Sen mukaan suuri osa julkisen
vallan omistajaroolin vahvistu-
misesta vaikuttaa tapahtuneen
olosuhteiden pakosta eikä kyse
liene historian pyörän kääntä-
misestä neuvostosuuntaan. Öljy-
n hinnan vaihtelusta artikke-
li antaa dramaattisen kuvan:
kun heinäkuussa 2008 hinta oli
147 USD barrelilta, niin joulu-
kuussa hinta oli vain 30 USD.
Toisaalta 1990-luvulla hinta
oli vieläkin alhaisempi. Tarvi-
taan siis monipuolisempaa ta-
loutta, että kehitys olisi tulevai-
suudessa vakaampaa. Presidentti
Medvedev sanoi asiasta harvi-
naisen mutkattomasti syys-
kuussa 2009: “Voiko alkeelli-
nen talous, joka perustuu raa-
ka-aineisiin ja korruptioon, joh-
taa meidät tulevaisuuteen?” Steven
Rosenfelden mukaan Venä-
jän bruttokansantuote per hen-
kilö on nykyään vain hiukan
korkeampi kuin parikymmentä
vuotta sitten. Maa on toipunut
1990-luvun romahduksesta en-
nalleen, mutta vain ennalleen,
kun taas Kiinan bruttokansan-
tuote per henkilö on samana ai-
kana kasvanut kolmin- tai nel-
linkertaiseksi. Rosenfeldellä on
monia kriittisiä huomioita, jot-
ka viittaavat siihen, että Venä-
jän tuleva kehitys ei ole helpo.
Aseteknologiaan on kym-

menen vuoden ajan tehty huo-
mattavia sijoituksia, mutta tu-
loksia ei ole saatu. Suhtautumi-
nen ulkomaisiin investointiin
on edelleen epämääräinen: rup-
lan yliarvostus ja liiketoiminnan
riskit ovat estäneet Venäjää ke-
hittymästä siihen suuntaan, jo-
ka Kiinan taloudessa on tuonut
kasvua. Maan talous on ns. si-
säpiirien käsissä, ja muut saavat
selviytyä, kuinka kykenevät.

Vladimir Mau hahmottelee
artikkelissaan Venäjän tulevai-
suutta, ja hänen mukaansa tar-
jolla ovat Nigerian tie, Meksi-
kon tie ja Australian tie. Nige-
rian tie tarkoittaa yksinomais-
ta keskittymistä raaka-aineiden
tuotantoon, samalla kuin investoi-
nnit muualle talouteen jää-
vät vähäisiksi ja inhimillinen
pääoma rappeutuu. Meksikon
tie tarkoittaa edelleen keskitt-
ymistä raaka-aineiden tuotan-
toon mutta myös infrastrukt-
tuurin kehittämistä. Tätä kaut-
ta julkisen vallan rooli kasvaa,
sen ja yksityisen sektorin yhteis-
työn onnistuminen on tärkeä-
tä: maa menestyy, mutta riip-
puvuus maailmanmarkkinoiden
heilauteluista ei vähene. Aus-
tralian tie tarkoittaa inno-
vaatiopotentialin lisääntymis-
tä, inhimillisen pääoman vah-
vistumista ja korkean teknolo-
gian talouden kehittymistä. In-
novatiivisen toiminnan osuu-
den taloudesta tulisi Maun mu-
kaan kaksinkertaistua Venäjäl-
lä alhaisesta 10 prosentista noin
20 prosenttiin, että tähän pääs-
täisiin. Skenaariot eivät ole tiu-
kasti toisiaan poissulkevia, mut-
ta miten päästään paremmal-
le tielle? Maun mukaan tähän
vaikuttavat raha ja instituutiot.
Oikea investointipolitiikka aut-
taa asiaa, ja tiukka valtiojohto-
isuus estää sen: virkamiehistö on
hidas toimija ja taipuvainen yli-

optimismiin. Tarvitaan nyky-aikaista markkinataloutta vastaavia instituutioita niin politiikan, oikeuslaitoksen kuin talouden alalla – nämä ovat vielä aika heikolla mallilla. Maun ajatukset ovat samankaltaisia kuin esimerkiksi Anatoli Chubaisin ajatukset Venäjän myönteisen talouskehityksen edellytyksistä.

Sutelan juhlaikirjan hätkähdyttävän ja samalla tieteellisesti mielenkiintoinen artikkeli on Clifford G. Gaddyn ja Barry W. Ickesin teksti Putin's Protection Racket, jossa "*protection racket*" lienee suomennettavissa suoje-lubisnekseksi. Teksti esittää teorian Vladimir Putinin noususta valtaan ja samalla käsittelee yleisesti talouden ja vallan suhteita. Gaddy on Senior Fellow Brookings-instituutissa ja mm. toimi 1990-luvulla Venäjän valtiovarainministeriön neuvonantajana, Ickes on Pennsylvanian yliopiston kansantaloustieteen professori ja Brookingsin tutkija, hän on ollut myös mm. perustamassa (mielestäni) Venäjän johtavaa taloustutkimuslaitosta Novaja Shkola Ekonomiki (New School of Economics). Peliteoreettiseen malliin nojautuen kirjoittajat esittävät, että 1990-luvulla venäläiset oligarkit – voisi tietysti sanoa suurpääomanomistajat – olivat keskinäisessä taloussodassa, ja tämä hyökkäysten ja puolustautumisen toimintamalli oli kuluttava ja kaikille epäedullinen. Taloussodan hyökkäysaseena toimi kompromettoiva tieto (*kompromat*), jonka kokoamiseen ja käyttöön saatiin asiantuntijat sisäasiainministeriöstä (MVD) ja KGB:sta. Yhdeksänkymmen-

täluvulla näitä hallinnon aloja uudistettiin melkoisesti, sadatuhannet sisäasiainministeriön ja turvallisuuselinten työntekijät siirtyivät muualle, yksityisiä turvallisuuspalveluita perustettiin, ja toisaalta Venäjä laki sallii – edelleen – melko erikoisesti myös mm. FSB:n työntekijöiden pestautua virkansa ohella myös muualle työhön. Gaddy ja Ickes puhuvat "pankkiirien sodasta", jossa kaikki käyttivät laittomia keinoja hyötyäkseen tilanteesta, ja tilanne huipentui elokuun 1998 kriisitunnelmissä, jolloin monet pelkäsivät omaisuutensa puolesta: tarvittiin vakauttava välittäjä.

Vakauttavan välittäjän tulee olla itsenäinen siten, että hän ei ole oligarkki eikä hänen edustamansa taho ole kenenkään oligarkin puolestapuhuja, lisäksi hänellä tulee olla riittävää valtaa, jonka avulla markkina-agressiot pysyvät kurissa ja joka pitää ne, jotka eivät ole sisäpiirissä, ulkona. Ratkaisuksi tuli Vladimir Vladimirovits Putin, jonka luomalla organisaatiolla oli pääsy sisäpiiritietoon. Tieto kertoo, millä keinoin kukaan on omaisuutensa hankkinut ja kuka mitäkin on ketäkin vastaan tehnyt: tällä tiedolla kiristämällä voitiin lopettaa oligarkkien keskinäinen sota ja vakauttaa tilanne. Ne ja vain ne, jotka eivät noudata sääntöjä, saavat vastedes rangaistuksen, ja sääntöihin kuuluu myös se, että politiikkaan – so. välittäjän omiin asioihin – ei sekaannuta, mikä selittää Hodorkovskin tapauksen. Gaddy ja Ickes vertaavat tapahtunutta menettelyyn, jolla Lucky Luciano lopetti suu-

ren mafiasodan Yhdysvalloissa vuonna 1931. Taloudellisen tiedon kokoamisen ja käytön mekanismi on Gaddyn ja Ickesin mukaan luonteeltaan epävirallinen: jos se olisi virallinen, tasapainon horjumisen tai kaappauksen riski olisi olemassa, koska vaaleja pidetään. Mekanismi on sisäpiiriin hallussa, valtio toimii tämän mekanismin agenttina, ei systemaattisesti lain mukaan.

Gaddyn ja Ickes kuvaavat tämän epävirallisen organisaation syntymistä 1990-luvun lopulla ja sen keskeisiä toimijoita. Kirjoittajien mukaan Putinin sisäpiiriin kuuluvat ainakin Aleksei Kudrin, Anatoli Chubais, Viktor Zubkov, Dmitri Medvedev ja Igor Sechin. He kritikoivat siloviki-teoreetikkoja, jotka näkevät Putinin toiminnassa vain armeijan ja turvallisuuselinten vaikutusta – heidän luettelostaan vain Putinilla on aito silovikin tausta. Tosin erittäin merkittäviin aseisiin nouseella Igor Sechinillä on ollut joku asema GRU:ssa, mutta tämä ei selitä hänen menestystään, ja taustaltaan hän on lingvisti kielinään ranska ja portugali. Yhteistä Putinin sisäpiirille on kuitenkin pietarilaisuus, ja lukijalle jää epäselväksi, miten tämä sisäpiiri – jossa kaiketi voi olla ehdokasjäseniä – on loppujen lopuksi muotoutunut. Gaddyn ja Ickesin artikkeli on jännittävän provokatiivinen politiikan ja talouden tutkimuksen risti-siitos ja osoittaa, että merkittäviä huomioita niin politiikasta kuin taloudestakin tehdään parhaiten yhdistämällä molemmat näkökulmat.